

ПОЕЗИЈА ЈЕ СЛАВНА РУШЕВИНА

Гојко Божовић, *Тиха зверка њоднева: изабране њесме и хронике*, Контраст, Београд 2019

Код песника Миодрага Павловића, Васка Попе, Ивана В. Лалића и Љубомира Симовића издвајају се фигуре летописца, дијака, зографа, резонатора и граматика, којима је заједничко то што проговарају у име лирског субјекта као „тумача света”, како се наводи у студији Марка Радуловића о „српсковизантијском наслеђу у послератном модернизму”. Можда можемо рећи да је профил лирског субјекта поезије Гојка Божовића донекле контраховао значењске аспекте ових фигура, будући да је именован као „глас хронике” или хроничар. Хроничар је реч која, попут летописца, дијака, зографа, резонатора и граматика, има ауру неких давних времена, потраге за исконом и извором људског постојања (оличеним у квинтесенцијалном лајтмотиву воде), али се, такође, осећа и присуство духа савременог света у њему. Он је, на том трагу, поредив са фигуром репортера која је обележила поезију Слободана Зубановића, песника коме је, као и Божовићу, тема града једна од базичних.

На трагу српсковизантијског наслеђа, ваља истакнути и да је хроника „посебан историјско-књижевни жанр византијске књижевности. Обично хронолошки захвата догађаје од створења света па до времена самог писања хронике”, како стоји у лексиконској одредници *Азбучника српских средњовековних књижевних њојмова* (1974) Ђорђа Трифуновића. Међутим, у византијској и српској средњовековној књижевности хроника је представљала прозни жанр, а Гојко Божовић песме именује хроникама. Оно што преузима као одлику жанра јесте проблем обухватања целовитости времена, чиме се постиже универзалност песничког гласа. Иако у поезији нема конкретнијих реминисценција на *Библију*, светоотачку литературу и античке писце, као што је то случај са класичним хроникама, осећа се да глас лирског субјекта кондензује сваку тачку људског постојања у миту, религијама и историји. Божовићев хроничар је, у извесном смислу, као „дугонога мува” Вилијама Батлера Јетса (1865–1939), кадра да прелеће векове, цивилизације и смене империја.

Именовањем песама хроникама Божовић је, дакле, успоставио *axis mundi* свог песништва, повезујући овом вертикалом древно са савременим и будућим. Отуда читалац има утисак да „путовањем” кроз песме *Тихе зверке њоднева* губи осећај заробљености у чаури времена сопственог живота и епохе, а чује ехо времена које проговара као целина, а коју можемо метафорички именовати отелотворењем невидљиве „тихе зверке”.

У том смислу, песник је потенцијално уметнички развио једну од инспиративних мисли Ничеове књиге *Тако је љоворио Заратустра*: „Управо је мој свет постао савршен, поноћ је и подне.” Шансу да савршени свет уопште постоји дао је Гојко Божовић, смештајући га у безвремену простор поезије. Поезија зато решава једно од фундаменталних универзалних питања – не само на каквим темељима су грађене и граде се приче: „Да бисмо испричали историју града, / Морамо изаћи из утврђења, / И ту, на голој ледини, / Основати причу”, већ и тренутка када поезија заиста проговара: „О временима када је поезија / Била славна казивали су / Још само докони песници / На одморишту између два путовања (...) Али иначе о томе се ћутало. / Као што се ћути и данас. / Осим када кап кише / Пронађе суву усну, негде у папрати”.

Питање времена у поезији Гојка Божовића у битној је спрези и са византијским негирањем линеарног, историјски појмљеног времена, јер се, према Сергеју Аверинцеву, Византинци нису уздали у време и будућност, већ простор и перманентну садашњост. Песма „Опседнути град” могла би да буде парадигматична у овом погледу: „И биће наново послат под Троју велики Ахил’, / И биће наново пронађена Троја (...) Да бисмо се, најзад, вратили кући, / Међу непознате укућане, / Да би се опет подигао опседнути град”. Кретањем у датим лирским оквирима могуће је доћи до закључка како се једино кроз овако схваћено време ништа не може заувек изгубити, поново се може уздигнути, а рушевина постати жуђена целина. Управо садашњост, оличена у свевременом гласу лирског субјекта и простор песме могу потврдити могућност постојања целине.

На овом месту се може рећи и понешто о, додуше, субјективном осећају током читања изабраних песама из *Елемената*, *Оближњих божанстава* и *Маје*, које творе „нову целину” у виду *Тихе зверке њоднева*. Ради се, наиме, о имагинацији задатој експресивним песничким сликама о срушеним зидовима и рушевинама, пропадању империја, разградњи и „немилосрдним дружбеницама судбине / које су разориле и тврђе градове”. Ма колико ови призори испрва деловали посве апокалиптично, они носе и нешто од зимеловске дражи рушевина, која се

састоји у томе што она представља људско дело, а ствара утисак да је дело природе. Докле год се може говорити о рушевинама, а не о гомилама камења,

природа не допушта да дело падне у аморфно стање сирове материје. Природа је од уметничког дела направила грађу за своје стварање, исто као што се уметност раније служила природом као својом грађом. Отуда рушевина производи утисак мира, јер у њој опречност двеју космичких сила делује као спокојна слика једне чисто природне стварности.

У Божовићевој поезији постигнута је суптилна енкаустика између урбаног, отелотворена кроз метафоре грађевина подложних рушењу, и природе, присутне у виду различитих еманација воде (извора, реке, мора, поплаве), „тихе зверке”, хоботнице и, примера ради, кроз функционализацију упечатљивог мотива папрати. Процес читања ове књиге поезије нимало случајно, дакле, прати осећај изненађујућег „мира”, јер хроничар нам, „гумачећи свет”, стварност чини сазнатљивијом, будући да је перципирамо као део неке смисаоне целине.

Према Жану Старобинском,

поезија рушевине поезија је онога што је делимично надживело уништење, а притом остало потопљено у одсуство: неопходно је да нико није сачувао слику нетакнуте грађевине. Типична рушевина сведочи о неком напуштеном култу, запостављеном богу. Сањарити у рушевинама, то значи осетити да наше постојање престаје да нам припада и да се већ стапа са огромним заборавом.

У том контексту могућно је уочити сличност између ћутања о временима када је поезија била славна, а које проблематизује песма „Папрат”, те тишине пред некадашњом целином која се уобличава пред призором рушевина. Када кап кише пронађе суву усну у папрати, рушевина поново постаје „зиданица”, једна од могућих „слика нетакнуте грађевине” у коју је онај који се „стапа са огромним заборавом” узидео своје снове и сањарења, „зној” и „капи крви”.

И наслов избора из поезије Гојка Божовића може бити схваћен у контексту поимања поезије као славне рушевине. „Подне” би представљало грађевину или, прецизније, град на врхунцу своје славе, сјаја и моћи, а „тиха зверка” је она природна и/или људска сила која смислено урушава град и, самим тим, омогућује настанак поезије. Она је „тиха”, јер о томе се *ћути*, будући да није лако прихватити овакву, макар само поетички појмљену, истину. Међутим, „тиха зверка” омогућује очување свевременог поретка у свету. Луис Мамфорд у књизи *Град у историји* пише како је „велики технички напредак ’цивилизације’” био „изједан злоупотребом моћи, која је често поништавала велика остварења града све до наших времена. Да ли случајно прве сачуване слике града, насликане на палетама из преддинастичког времена Египта, приказују његово разарање?” Дакле, слику града у хроникама Гојка Божовића обликују две перспективе: град виђен у оквирима протока историје и неминовности

његовог разарања, те плодотворна могућност настанка песме из таквих околности.

Најпосле, песмом „Заправо” може се рећи да се доврхуњује идеја о поезији као славној рушевини: „није пристojно / живети после педесете. / У том добу су прошле најбоље године”. Не само град, већ и човек, услед протока времена, постаје својеврсна рушевина. Уколико би живот могао да се обликује као уметничка категорија, неопходно је урушити га у тренутку највеће остварености, јер „после педесете долази замирање, / А то је горе од оног што долази”. Кроз стихове се осећа сапфијски укрштај с једне стране фаталистичке потребе за умирањем на врхунцу лепоте и снаге, али и иронизован антички осећај за меру, којим се одређује погодан тренутак за то. Такође, ова песма успоставља линију додира са „Елегијом на развалинама куле Северове” Војислава Илића, посебно на плану компарације са стихом: „Смртно је моје тело разорен, празан град”. Пошто је тело рушевина, непропадљиво срце је простор из ког се рађа песма и оно што рушевину чини сјајном, целовитом и осмишљеном. За разлику од Илића који пише елегију о вечном болу, тугованку над прошлoшћу, Божовићева поезија нема такву интонацију, баш зато што је његов концепт рушеvine аутопоетичког карактера, којим се надилазе категорије пролазности.

Избор песама и хроника *Тиха зверка њогнева* јесте компактна песничка књига, јер, иако су у њој одабране песме из различитих књига, делује као складна целина. Жанровски одређене као хронике, песме потврђују императив певања из надвременске позиције и у дијалогу са византиским књижевним наслеђем. Пратећи поједине лајтмотиве и варијације песничких слика, дошло се до потенцијалног закључка по којем би поезија, схваћена као славна рушевина, била интегрисана и проблемска идеја-водиља читаве књиге.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs